

PUNANE RAAMAT

DAVID FOENKINOS

HENRI PICKI MÜSTEERIUM

Prantsuse keelest tõlkinud Pille Kruus

Originaali tiitel:
David Foensinos
Le mystère Henri Pick
Gallimard, 2016

Raamatu väljaandmist on toetanud Eesti Kultuurkapital.

Toimetanud Priit Põhjala
Sarja kujundanud Jüri Jegorov
Disainer Villu Koskaru

© Éditions Gallimard, Paris, 2016
Tõlge eesti keelde © Pille Kruus ja Tänapäev, 2017

Trükitud OÜ Greif trükikojas
ISBN 978-9949-85-175-1

„See raamatukogu on ohtlik.”

– Ernst Cassirer Warburgi raamatukogu kohta

ESIMENE OSA

1

1971. aastal avaldas Ameerika kirjanik Richard Brautigan romaani „Abort”^{*}. See on ühe raamatukoguhoidja ja imepärase kehaga noore naise üsna omanäoline armulugu. Naine on mingis mõttes oma keha ohver, nagu eksisteeriks ilu needus. Vida – selline on kangelanna nimi – räägib, et üks mees sai tema pärast autoroolis surma: erakordsest möödujast lummatud juht lihtsalt unustas teed jälgida. Õnnetuse järel tõttas noor naine auto juurde. Veritsev agoonias mees jõudis enne hinge heitmist veel öelda: „Küll te olete kaunis, preili!”

Tegelikult huvitab Vida lugu meid vähem kui raamatukoguhoidja oma. Sest just temas seisneb romaani eripära. Meespeategelane töötab raamatukogus, kuhu võetakse vastu kõik kirjastajate poolt tagasi lükatud teosed. Näiteks kohtame seal meest, kes on tulnud oma käsikirja hoiule andma pärast seda, kui on pidanud taluma rohkem kui neljasadat äraütlemist. Nii koguneb sinna jutustaja pilgu all kõikisugu teoseid. Sealt võib leida nii essee pealkirjaga „Lilled kasvatamine hotellitoas küünlavalgel” kui ka kokaraamatu kõigi Dostojevski romaanides mainitud toitude retseptidega. Süsteemil on üks võluv

9

* Romaani alapealkiri on „Ajalooline armastuslugu aastast 1966”.

eelis: autor ise valib endale riulitel asupaiga. Ta võib uida oma neetud saatusekaaslaste käsikirjade vahel, enne kui otsustab, kus on tema koht selles tulevikuta jäänud raamatute ruumis. See-eest ei võeta vastu ühtegi posti teel saabunud käsikirja. Inimene peab teose, mida keegi pole tahtnud, isiklikult kohale tooma, nagu sümboliseeriks see tegu lõplikku soovi teosest jäädavalt lahti öelda.

Mõned aastad hiljem, 1984. aastal lõpetas „Abordi” autor Bolinases Californias ise oma elupäevad. Brautigani elust ja enesetapuni viinud asjaoludest räägime hiljem veel, kuid praegu püsigem tema kujutlusvõimest sündinud raamatukogu juures. Páris 1990ndate algul sai ta idee konkreetse kuju. Kummardusena autori ees asutas üks kirglik lugeja tagasilükatud käsikirjade raamatukogu. Nii nági Ameerika Ühendriikides ilmavalgust Brautigan Library, kuhu võetakse kirjastajate poolt hüljatud raamatuid. Nüüdseks on kogu kolinud ja asub Vancouveris Kanadas*. Fánni ettevõtmine oleks kirjanikku kindlasti liigutanud, aga kas saab páriselt teada, mida tunnevad lahkunud? Asutamise aegu levis raamatukogu kohta teavet paljudes ajalehtedes ja sellest räägiti ka Prantsusmaal. Bretagne’is asuva Crozoni linnakese raamatukoguhoidja tahtis teha täpselt sama asja. Nii asutas ta 1992. aasta oktoobris tagasilükatud teoste raamatukogu prantsuse versiooni.

* Internetist leiab selle raamatukogu tegevuse kohta hõlpsalt infot, kui minna veebilehele www.thebrautiganlibrary.org.

2

Jean-Pierre Gourvec oli uhke sildikese üle, mis seisis raamatukogu sissepääsul. Sellele oli kirjutatud üks Ciorani aforism, mis kõlas irooniliselt, arvestades et mees ise polnud Bretagne'ist peaaegu mitte kunagi väljas käinud:

„Pariis on ideaalne paik, kus oma elu kihva keerata.”

Gourvec oli üks neist, kes eelistas isamaale oma kodukanti. Ta ei olnud marurahvuslane, kuigi tema välimus lubas vahest oletada vastupidist: pikk ja kõhetu, kaelal pundunud veenijutid ja nahk tugevalt punetav, nähti temas kohe koleerilise temperamendi kehastunud pinnavorme. Aga kaugel sellest. Gourvec oli kaalukas ja tark mees, kelle jaoks sõnadel oli mõte ja suund. Piisas mõnest minutist tema seltsis, et üle saada esimese, petliku mulje staadiumist; see mees tekitas tunde, et on võimeline iseendast ringiga mööda minema.

Niisiis oli tema see, kes sättis linnaraamatukogu riulid ümber nii, et selle tagaossa jääks ruumi kõikide pelgupaigast unistavate käsikirjade jaoks. Ümberkorraldused töid talle meelde Jorge Luis Borgese lause: „Raamatukogus raamatu võtmine ja selle tagasiasetamine kurnab riuleid.” Küll nad on tänaseks kurnatud, mõtles Gourvec naeratades. See oli erudiidi huumor, veel enam – üksildase erudiidi. Sellisena ta end nägi ja see vastas üsna täpselt tõele. Gourvecis polnud vähimalgi määral seltskondlikkust, ta ei naernud just tihti samade asjade peale, mis lõbustasid tema kandi elanikke, kuid oskas end sundida kaaslaste nalju kuulama. Aeg-ajalt käis ta koguni tänava otsas asuvas baaris õlut joomas, lobises teiste meestega kõigest ja eimillestki, eelkõige eimillestki,

nagu ta endamisi mõtles, ning sellistel suurtel kollektiivse erutuse hetkedel võis ta lausa nõustuda ühe partii kaarte mängima. Teda ei häirinud, kui teda teiste meestega sarnaseks peeti.

Tema elust teati üsna vähe, kui välja arvata see, et ta elas üksi. 1950ndatel oli ta abiellunud, kuid keegi ei teadnud, miks tema naine ta juba mõned nädalad hiljem maha jättis. Räägiti, et nad olid tutvunud ajalehekuulutuse kaudu ja enne kohtumist pikka aega kirju vahetanud. Kas sellepärast nende kooselu nurjuski? Gourvec oli ehk seda tüüpi mees, kelle kirglike armuavaldusi on kaunis lugeda, kelle nimel ollakse valmis kõike maha jätma, kuid tegelikkus ilusate sõnade taga valmistab paratamatult pettumuse. Teised kurjad keeled olid tollal sosistanud, et naist sundis nii kiiresti lahkuma mehe impotentsus. Teooria, mille õigsus tundub ebatõenäoline, aga kuna psühholoogia on keeruline, meeldib inimestele tugineda kõige algelisemale. Igatahes jäi see tundeeluline vahejuhtum täiel määral mõistatuslikuks.

Pärast naise lahkumist Gourvecil teadaolevalt püsisuhteid polnud, nagu ka lapsi. Raske oli tema seksuaalelust midagi arvata. Teda võis kujutleda hooletusse jäetud naiste, tema aja Emma Bovaryde armukesena. Mõned neist otsisid riiulite vahelt ilmselt enamat kui rahuldust mõnest fiktiivsest unistusest. Mehega, kes oskas kuulata, sest ta oskas lugeda, võis põgeneda elu üksluisuse eest. Kuid selle kohta polnud ainsatki tõendit. Üks oli kindel: Gourveci innukus ja kirg raamatukogu suhtes ei jahtunud kunagi. Ta võttis iga lugeja vastu erilise tähelepanelikkusega, püüdes teda teraselt kuulata, et luua talle raamatute vahele isiklik rajake. Tema arvates polnud küsimus selles, kas inimesele meeldib lugeda või ei, vaid oskuses leida talle sobiv teos. Igaüks võib lugemist nautida, tingimusel, et ta hoiab käes õiget raamatut, sellist, mis talle meeldib, mis teda kõnetab ja mida ta ei suuda enam käest panna. Selle eesmärgi saavutamiseks oli ta töötanud välja meetodi, mis võis tunduda peaaegu üleloomulik: uurides tähelepanelikult lugeja välimust, suutis ta järeldada, milline autor sellele inimesele sobib.

Lakkamatu energia, millega Gourvec oma raamatukogu dünaamilisemaks muutis, sundis teda oma valdusi suurendama. Tema silmis oli see tohutu võit, justkui moodustanuks raamatud aina hädisema armee, kelle iga vastuhakk ettenähtud kadumisele sai tohutu revolutsiooni maigu. Crozoni linnavalitsus läks koguni nii kaugemale, et nõustus talle palkama abilise. Gourvec avaldaski töökuulutuse. Talle meeldis väga valida raamatuid, mida tellida, korrastada riivleid ja teha paljut muud, kuid mõte sellest, et ta peab vastu võtma *teist elusolendit* puudutava otsuse, kohutas teda. Ometi unistas ta inimesest, kes oleks tema vandeseltslane kirjandusilmas; inimesest, kellega ta võiks tundide viisi arutada mõttepunktide kasutamist Céline'i loomingus või nägeleda Thomas Bernhardi enesetapu põhjuste üle. Selle soovi teostumist tõkestas üksainus asi: ta teadis väga hästi, et ei suuda mitte kellelegi ära öelda. Järelikult pidi asi kujunema lihtsaks. Tööle pidi võetama isik, kes ilmub kohale kõige esimesena. Nii liituski raamatukoguga Magali Croze, relvaks tema vaieldamatu voorus – töökuulutusele vastamise kärmus.

3

Magali ei armastanud väga lugeda,* aga et tal oli kaks väikest poega, pidi ta kiiresti töö leidma, eriti kuna tema abikaasal oli Renault' tehases vaid pool kohta. Prantsusmaal toodeti aina vähem autosid ja 1990ndate alguses kujunes kriis püsivaks. Töölepingut allkirjastades

* Kui Gourvec talle esimese pilgu heitis, mõtles ta kohe: see naine näeb välja, nagu võiks talle meeldida Marguerite Durasi „Armuke”.

mõtles Magali oma abikaasa kätele, mis olid alatasa määrdeõlised. Päev läbi raamatuid käsitsedes Magalid selline ebameeldivus ei ähvardanud. Sellest pidi kujunema nende põhjanev erinevus; käte seisukohast võttis see abielupaar ette täpselt vastassuunalise teekonna.

Lõpuks hakkas Gourvecile meeldima mõte, et ta töötab kellegagi, kelle jaoks raamatud ei ole pühad. Kolleegiga võivad head suhted olla ka juhul, kui ei saa temaga igal hommikul saksa kirjanduse üle arutleda, möönis mees. Gourvec tegeles klientide nõustamisega ja Magali hoolitses logistika eest – duo osutus igati tasakaalustatuks. Magali polnud seda tüüpi, kes oleks ülemuse algatusi kahtluse alla seadnud, aga ometi ei suutnud ta hoiduda kõhklust väljendamast, kui jutuks tuli too tagasilükatud raamatute asi:

1
4

„Mis huvi on hoiustada raamatuid, mida keegi ei taha?”

„See on Ameerika idee.”

„Ja siis?”

„See on austusavaldus Brautiganile.”

„Kellele?”

„Brautiganile. Kas te pole siis lugenud tema raamatut „Dreaming of Babylon”?”

„Ei. Vahet pole, see on imelik mõte. Pealegi, kas te tõesti tahate, et nad tuleksid siia oma raamatuid tooma? Me peame siis hakkama maadlema kõigi meie kandi psühhopaatidega. Kõik teavad, et kirjanikud on peast segi. Ja need, keda avaldatud pole, on ilmselt veel hullemad.”

„Nad saavad endale lõpuks ometi koha. Suhtuge sellesse kui heategevusse!”

„Selge pilt, te tahate minust teha läbikukkunud kirjanike ema Teresat.”

„Jah, midagi sellist.”

„...”

Magali nõustus tasapisi, et mõte on omamoodi ilus, ja üritas asja korraldada nii hästi, kui oskas. Jean-Pierre Gourvec edastas

tolleaegsetele erialastele ajakirjadele, sealhulgas Lire'ile ja Le Magazine Littéraire'ile kuulutuse. Kuulutus ärgitas kõiki autoreid, kes soovivad oma käsikirja tagasilükatud teoste raamatukokku tuua, võtma ette pikka teekonda Crozoni. See mõte hakkas inimestele kohe meeldima ja paljud sõitsidki kohale. Mõned kirjanikud reisisid läbi terve Prantsusmaa, et pääseda oma läbikukkumise vilja koormast. See meenutas palverännakut, Compostela kirjanduslikku vastet. Nii oli sadade kilomeetrite läbimisel, et teha lõpp avaldamata jäämisest tingitud frustratsioonile, suur sümboolne väärtus. See oli teekond sõnade kustutamise suunas. Ja vahest oli vägi selles Prantsusmaa departemangus, kus Crozon paiknes, veelgi suurem: Finistère, *la fin de la Terre*, tähendab Maa lõppu.

4

Kümmekonna aastaga kogus raamatukogu ligi tuhat käsikirja. Jean-Pierre Gourvec veetis aega neid vaadates, vaimustuses oma kasutu vara mõjujõust. 2003. aastal jäi ta raskelt haigeks ja viibis pikalt Bresti haiglas. Gourveci jaoks oli piin kahekordne: tema tervislik seisund polnudki nii tähtis kui see, et ta ei saanud enam oma raamatute seltsis olla. Ta jagas haiglapalatist Magalile endiselt juhtnööre ja hoidis kirjanduses toimuval silma peal, et teaks, milliseid raamatuid tellida. Ta ei tohtinud millestki ilma jääda. Ta pühendas oma viimased jõuvarud samale asjale, mis oli teda alati innustanud. Tagasilükatud teoste raamatukogu ei paistnud enam kedagi huvitavat ja see kurvastas Gourveci. Algusaegade erutus oli möödas, projektil hoidis elu sees vaid suust suhu liikuv info.

Ka Ameerika Ühendriikides asuv Brautigan Library vaakus hinge. Keegi ei tahtnud enam hüljatud raamatuid enda hoole alla võtta.

Gourvec naasis märksa kõhnemana. Ei pidanud olema selgelt-nägija, mõistmaks, et tal pole enam kaua jäänud. Linnaelanikke, kes üritasid heasoovlikkust üles näidata, tabas äkitselt tungiv soov raamatuid laenata. Kunstliku raamatuvaimustuse oli tekitanud Magali, mõistes, et see pakuks Jean-Pierre'ile viimaseid õnnehetki. Haigusest habras mees ei taibanud, et lugejate ootamatu vool ei saa olla loomulik. Vastupidi, ta veenis end, et viimaks ometi kannab tema järjekindel töö vilja. Ta saab lahkuda selle tohutu rahulolutunde rüpes.

Magali palus mitmel tuttavil kiiresti ka mõni romaan valmis vihtuda, et täiendada tagasilükatud käsikirjade riuleid. Ta käis peale koguni oma emale.

„Aga ma ei oska kirjutada.”

„Kuid praegu on õige hetk. Jutusta oma mälestustest!”

„Ma ei mäleta midagi, pealegi teen ma palju vigu.”

„Vahet pole, ema. Meil on käsikirju tarvis. Hädapärast sobib ka poenimekiri.”

„Ah nii? Arvad, et see pakuks huvi?”

„...”

Ema otsustas lõpuks telefoniraamatu ümber kirjutada.

Otsejoones hülgamisele määratud raamatute kirjutamisega eemalduti küll projekti esialgsest mõttest, aga see polnud kuigi tähtis. Kaheksa teksti, mis Magalil õnnestus mõne päevaga kokku saada, tegid Jean-Pierre'ile rõõmu. Ta nägi selles kerget värelust, märki, et kõik pole kadunud. Kuna ta ei saanud oma raamatukogu arengut enam kaua tunnistada, käskis ta Magalil lubada, et too hoiab vähemalt alles aastate jooksul kogunenud raamatud.

„Ma luban, Jean-Pierre.”

„Need kirjanikud usaldasid meid ... me ei saa neid alt vedada.”

„Ma hoolitsen selle eest. Siin on need kaitstud. Ja siia jääb alati koht käsikirjadele, mida keegi ei taha.”